

Hošek, Radislav

Aristofanes u nás

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1956, vol. 5, iss. D3, pp. 156-157

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108081>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ZPRÁVY

Aristofanes u nás. Světová rada míru vzpomíná každoročně největších kulturních představitelů všech věků. Roku 1954 byl mezi nimi i starořecký básník staré attické komedie Aristofanes.

Nebylo to však naše první seznámení s tímto vynikajícím představitelem starověké komedie. Do české literatury vstoupil Aristofanes již za obrozeneckého údobí. Roku 1817 překládal Pavel Josef Šafařík Aristofanovu komedii *Oblaka*; uveřejnil z ní r. 1830—1831 ukázkou v *Časopise Českého Musea*. Po ukázkách překladu téže komedie z pera Jungmannova v *České Včele* (1839) se Aristofanes objevuje v naší literatuře až po r. 1848, a to v překladu básníka, literárního kritika, sekretáře Českého musea a docenta řečtiny V. B. Nebeského. Ten přeložil z řečtiny dvě dramata Aischylova a Aristofanovy *Acharňany* (neúplně v *Časopisu Českého Musea* r. 1849), *Jezdce* (pod názvem *Rytíři*, 1850) a *Žáby* (1870). Proti jiným překladatelům antických básníků, kteří se zastávali časomíry, překládal Nebeský přízvučně, ovšem tak, že některá časoměrná metra nahrazoval přízvučnými verši umělecky adekvátními. Josef Král, jehož zásluhou zmizela časomíra z našich antických překladů, prohlašoval — ne zcela právem — počínání Nebeského za „měnění meter“ originálu a v duchu svých názorů rytmických a metrických stanovil pravidla „přísnější“, žádaje mechanické nápodoby antických časoměrných rozměrů verši přízvučnými. O Královy zásady se opřel při překládání Aristofana Králův stoupenec Augustin Krejčí († 1918). Ten dal naší literatuře devět filologicky přesných a jazykově dobrých překladů z Aristofana (*Plutos*, *Žáby*, *Jezdci*, *Lysistraté*, *Acharňané*, *Ženy o Thesmoforiích*, *Ženský sněm*, *Vosy*, *Mír*). Dva z těchto překladů (*Ženy o Thesmoforiích*, *Vosy*) jsou u nás dosud jedinými převody těchto komedií. Dokončit překlad celého zachovaného díla Aristofanova zabránila Krejčímu smrt (chybí komedie *Ptáci* a *Oblaka*). Ve věrném překladu nelze arci komedie Aristofanovy na novověké scéně hrát už proto, že jsou příliš spjaty se svou dobou, což se projevuje ve velkém množství dobových narázek a vtipů. Aristofanova dramata předpokládají podrobnou znalost doby, kdy vznikla, a tu není možno u dnešního diváka očekávat. Leč myšlenky, satiru, humor těchto komedií je třeba zachránit pro dnešní scénu; všechno příliš dobové a starožitnické je nutno vyloučit anebo vhodně zaktualisovat. Tyto myšlenky rozvinul Ferdinand Stiebitz začátkem let dvacátých; později dodal k tomu i požadavek, aby se v Aristofanových komediích také zpívalo a tančilo — jak tomu bylo v kusech původních. S tím ovšem padala t. zv. věrná metrická nápodoba. Podle těchto zásad začal Stiebitz vydávat překladové úpravy Aristofanových komedií; výsledkem bylo, že se díla Aristofanova začala u nás v divadle a v rozhlasu opravdu hrát. V letech 1924 až 1954 vydal Stiebitz sedm překladových úprav Aristofana (*Ženský sněm*, *Lysistrata*, *Ptáci*, *Jezdci*, *Žáby*, *Mír*, *Acharňané*). Stiebitzova úprava nahrazuje leckde starověkou lascivnost a drsnost výrazu, vlastní divadelním hrám, provozovaným o slavnosti boha plodnosti Dionysa, a přibližuje diváku jinými prostředky nežli doslovným překladem historické prostředí komedie, v níž byly často kritsovány politické poměry, filosofické a umělecké názory. Porovnejme na př. dva verše z Aristofanových *Jezdců* ve filologickém překladu Krejčího a v básnickém překladu Stiebitzově (v. 1101—1102).

Krejčí překládá

*Demos: Nic o ječmeni nechci slyšet; tebou již
a Theofanem často byl jsem oklamán!*

kdežto Stiebitz právem vynechává jméno Theofanovo, které bylo již starým nejasné a o němž scholiasta poznamenal, že to byl písař z úřadu, který opatřoval prostředky pro mimořádná vydání, stoupenec Kleonův. Co by toto jméno řeklo dnešnímu divákovi? Stiebitz převádí:

*Lid: Dej s ječmenem mi pokoj! Kolikrát
jsem byl už tebou bídně oklamán!*

F. Stiebitz, kterého dnes můžeme považovat za našeho nejlepšího znalce Aristofana, stanovil již r. 1924 v předmluvě k Ženskému sněmu stále platnou zásadu pro překládání Aristofana: „Kdo chce dnes před moderním laickým obecnstvem provozovati Aristofana v podobě co nejvěrnější, sklesuje ho do jisté míry mnohem více než úpravou sebe problematictější.“ O vhodnosti a oprávněnosti takových úprav svědčí nejen zájem jejich čtenářů, ale především úspěchy na divadelní scéně, z nichž připomeňme aspoň provedení *Lysistraty* na scéně Národního divadla za režie Jana Bora a Alfonse Breskyho a fakt, že se ve Vídni hrály po druhé světové válce Aristofanovy *Záby* právě v úpravě Stiebitzových.

Jak proběhly Aristofanovy oslavy v ČSR? Hlavní událostí byl slavnostní večer uspořádaný Čs. výborem Obránců míru v polovině prosince 1954 v Praze, na němž Aristofana zhodnotil F. Stiebitz. Pojal ho jako mluvčího athénských zemědělců, toužících po míru, a jako kritika válečně naladěných imperialistických vrstev athénských. K této charakteristice se Stiebitz přiblížil již ve svých *Dějínách řecké literatury* (1940). V tomto pojetí se nedal zviklat ani názory, jež se u nás ozývaly a jež v Aristofanovi viděly pouhého hlasatele otrokářské třídy starověku, ba dokonce mluvčího horní vrstvy vykořisťovatelské. Tyto hlasy přehlížely historickou nutnost toho, že Aristofanes musil přislušet k třídě otrokářů, když jediné jí byla v té době literatura otevřena. Nebraly dále v úvahu ani Aristofanovo stanovisko uvnitř společnosti a nechťely v něm vidět bojovníka proti válce i jejím zastáncům z obchodních a výrobních vrstev, mluvčího zemědělského lidu Attiky. Právě Aristofanova tendenčnost, s níž kritisoval zbrojře, dobrodružně politiky, věštec, básníky a filozofy, je pro nás jedním z hlavních důvodů, proč má i dnes Aristofanes světu co říci. Stiebitzovo hodnocení Aristofana, „zastánce zděděné víry“, je blízké závěru sovětského badatele V. N. Jarcha, který ve staré attické komedii (jejím nejdůležitějším představitelem je právě Aristofanes) vidí hru attického zemědělského venkova (*Vestník dřevnej istoriji* 1954, 2).

Kromě tohoto projevu, jenž zahajoval Aristofanovy oslavy oficiálně, byly prosloveny i jiné přednášky o Aristofanovi, jako v Brně (F. Stiebitz), a v Olomouci (J. Nováková). Obě naše vysoké umělecké školy uspořádaly aristofanovský večer, na jaře brněnská JAMU (Zd. Srna — F. Stiebitz) a na podzim AMU v Praze. Divadlo Lidové tvořivosti na Vinohradech oslavilo Aristofana v listopadu přednáškou J. Maška. Do oslav se zapojil též Československý rozhlas v Praze, který vysílal v prosinci Stiebitzův projev o Aristofanovi; již v říjnu natočil s prof. Stiebitzem relaci o Aristofanovi, jež se vysílala do Řecka. Zvláštní večer věnovala Aristofanovi také universita v Brně; přednášku prof. Stiebitze zakončilo pásmo vybraných ukázek z Aristofana, schráné studenty z filosofické fakulty.

I náš tisk věnoval Aristofanovi pozornost. Vedle článků v denních listech byly to především Stiebitzovy překlady, a to *Plutos*, *prepracování Acharňanů* a *Ptačí*, *překlad Lysistraty* a *Acharňanů* pod názvem *Uprchlíci* od Vladimíra Šrámka a *Oblaků* od Jana Šprincle. Na Slovensku chystá první výbor a obsáhlu studii profesor bratislavské university Miroslav Okál. Pozornost zaslouží předmluva k Aristofanovu *Míru*, již před svým novořeckým přebásněním této hry napsal Th. Pieridis (r. 1954); její volný překlad přinesla *Věda a život* (1954, 9). Zato naše divadla neuvedla z Aristofana téměř nic. Víme jen o předvedení *Lysistraty* v Plzni a několika úryvků na scéně Ústředního loutkového divadla v Praze pod vedením laureáta státní ceny Dr. Jana Malíka. A tak nám Aristofanes, nejstarší zachovaný autor komedií, zůstal dosti cizí; nepřiblížila jej širší veřejnosti ani nějaká populární studie. Je to škoda při jubileu vpravdě vzácném.

Radislav Hošek

Veřejné přednášky o literatuře.

Odb. asistent Dr. Vladimír Stupka přednášel 24. listopadu 1955 v brněnské odbočce Kruhu moderních filologů na thema *Z české literatury verhaerenovské*.

Odb. asistent Dr. Karel Krejčí přednášel 6. prosince 1955 v Krajském ústavě pro další vzdělávání učitelů v Brně na thema *J. W. Goethe a dnešek*.

Prof. Dr. Leopold Zatočil přednášel 12. prosince 1955 v pražském Kruhu moderních filologů na thema *Nová vydání Ackermanna aus Böhmen*.

Odb. asistent Dr. Karel Krejčí přednášel 15. prosince 1955 v Krajském ústavě pro další vzdělávání učitelů v Brně na thema *G. Forster, vědec, cestovatel, revolucionář*.

Odb. asistent Dr. Karel Krejčí promluvil 12. ledna 1956 v Krajském ústavě pro další vzdělávání učitelů v Brně o *J. G. Seumovi*.

Doc. Dr. Otakar Novák přednášel 23. února 1956 v brněnské odbočce Kruhu moderních filologů na thema *Pierre Corneille — básník Cida*.